

JAROSŁAW KOSTRUBIEC

Władza państwowa w ujęciu Profesora Grzegorza Leopolda Seidlera

Professor G.L. Seidler's Approach to the State Authority

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja koncepcji władzy państwowej Profesora Grzegorza Leopolda Seidlera. Zostanie podjęta także, a może przede wszystkim, próba odpowiedzi na pytanie o aktualność podstawowej tezy autora o akceptacji społecznej jako *signum specificum* każdej władzy, lecz rozważana z punktu widzenia współczesnej konstrukcji prawnej legitymizacji rządu.

Podstawę źródłową rozważań będzie stanowiła głównie praca *O istocie i akceptacji władzy państwowej*¹. Monografia stanowiła ponowną publikację opracowania dr. Seidlera *O istocie władzy państwowej*² i krótkiego studium pt. *Akceptacja władzy państwowej*, które ukazało się w drugim tomie zbiorowego wydania w 1984 roku jego rozpraw pt. *Z zagadnień filozofii prawa*³. Praca *O istocie władzy państwowej* została przygotowana jako rozprawa habilitacyjna jeszcze w czasie okupacji i opatrzona wstępem C. Berezowskiego, który określił ją jako „cenną”, charakteryzującą się „śmiałością własnych konstrukcji autora” oraz stanowiącą „poważny przyczynek dla naszej nauki o państwie”⁴. Publikacja spotkała się z krytyką Cz. Znamierowskiego, który recenzję pracy Seidlera opublikowanej w „Państwie i Prawie” w 1946 roku i opatrzył znamienym tytułem *Szczątki feudalizmu*⁵. Warto podkreślić, że w czasie, kiedy trwały prace nad niniejszym

¹ G.L. Seidler, *O istocie i akceptacji władzy państwowej*, Lublin 1995.

² *Idem*, *O istocie władzy państwowej*, Kraków 1946.

³ *Idem*, *Akceptacja władzy państwowej*, [w:] *Z zagadnień filozofii prawa*, t. 2: *Prawo i polityka*, Lublin 1984, s. 81–104.

⁴ *Idem*, *O istocie i akceptacji...*, s. 14.

⁵ G.L. Seidler, *O istocie władzy państwowej*, Kraków 1946, rec.: Cz. Znamierowski, *Szcątki feudalizmu*, „Państwo i Prawo” 1946, z. 3, s. 89–93.

artykułem, ukazała się monografia D. Minich pt. *Władza państwowa w koncepcjach Grzegorza Leopolda Seidlera*⁶. Doceniając wartość powołanej pracy, autor niniejszego artykułu przyjął w swoich rozważaniach jednak inną optykę w analizowaniu zjawiska władzy. Wydaje się więc, że i w tym przypadku profesor Seidler miał słuszność, pisząc, że „[...] koncepcje żyją dopóty, dopóki inspirują nowe dociekania i dopóki aktualizują się w nowej formie”⁷.

Władza stanowiła dla Seidlera fundament, na którym opierała się cała konstrukcja państwa⁸. Była ogniwem łączącym dwa pozostałe elementy państwa, tj. ludność i terytorium. Jak widać, autor odwoływał się w tym miejscu wprost do koncepcji G. Jellinka⁹. Władza państwowa była w teorii Profesora Seidlera „zjawiskiem społeczno-prawnym”¹⁰ i stanowiła „siłę płynącą z zależności między podwładnymi a rządzącymi”¹¹. Relacja pomiędzy dwoma stronami stosunku władzy (rządzącymi i rządzonymi) została nawiązana – jak konstatował autor – w wyniku akceptacji (uznania), dzięki czemu miała ona charakter dwustronny¹². W konsekwencji podstawową tezę pracy Seidlera było stwierdzenie, że istotę władzy stanowiła akceptacja społeczna¹³.

Traktowanie władzy w kategoriach stosunku społecznego oznaczało przyjęcie stanowiska „realistycznego”. Z drugiej jednak strony: „Akceptacja pociąga przekształcenie siły w prawo, jest przejściem od realnego ujmowania państwa do ujęcia prawnego”¹⁴. Powyższa teza wyraźnie określała znaczenie akceptacji dla ustalenia prawowitości władzy i procesu jej prawnej legitymizacji. W rezultacie sam autor stwierdzał, że „ostre, kantowsko-kelsenowskie przeciwstawienie świata realnego światu powinności uległo raczej zatarciu”¹⁵.

Ideę akceptacji Profesor Seidler zasadniczo rozpatrywał w ramach trzech ujęć problemu władzy, do których – jak podkreślał – „można sprowadzić najrozmaitsze teorie”¹⁶. Do pierwszej grupy poglądów autor zaliczał koncepcje, które określały warunki niezbędne do objęcia i sprawowania władzy (*de facto*). Były to okoliczności, w jakich rządzeni byli w stanie uznać władzę rządzących. Konstrukcje teoretyczne w takim ujęciu stanowiły dla Seidlera podstawę do spojrzenia na

⁶ D. Minich, *Władza państwowa w koncepcjach Grzegorza Leopolda Seidlera*, Rzeszów 2013.

⁷ G.L. Seidler, *Akceptacja władzy...*, s. 84.

⁸ *Idem*, *O istocie i akceptacji...*, s. 15.

⁹ G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin 1922, s. 183. Por. także: J. Kostrubiec, *Próba współczesnej interpretacji klasycznej definicji państwa Georga Jellinka*, [w:] *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku*, pod red. M. Maciejewskiego, M. Marszała, Wrocław 2002, s. 375–382.

¹⁰ G.L. Seidler, *O istocie i akceptacji...*, s. 20.

¹¹ *Ibidem*, s. 15.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Idem*, *Akceptacja władzy...*, s. 84.

¹⁴ *Idem*, *O istocie i akceptacji...*, s. 95.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Idem*, *Akceptacja władzy...*, s. 84.

problem uznania władzy jako na element kreujący i pozwalający na jej funkcjonowanie¹⁷. Do drugiej grupy koncepcji związanych z akceptacją władzy należały teorie odnoszące się do podstaw jej legitymizacji. Stanowiły je czynniki, które decydowały o prawowitości władzy (*de iure*). Autor wskazywał na istotną rolę akceptacji w określaniu prawowitego charakteru władzy¹⁸. Trzecia grupa dotyczyła teorii związanych z efektywnością władzy. Seidler podjął próbę określenia roli akceptacji w kontekście skuteczności działań władczych.

Analiza problemu w ramach pierwszej grupy poglądów, tj. warunków, w jakich rządzeni byli w stanie zaakceptować władzę rządzących, stanowiła główną treść rozprawy *O istocie władzy państwowej*. Seidler stwierdzał, że właśnie uznanie (akceptacja) stanowiło nie tylko źródło nawiązania stosunku władczego (akceptacja jako czynnik kreujący), lecz także decydowało o dalszym jego istnieniu (akceptacja jako czynnik umożliwiający funkcjonowanie władzy). W konsekwencji autor stwierdzał, że władza istniała dzięki akceptacji, a rodzaj uznania decydował o typie władzy¹⁹. W ten sposób w wyniku akceptacji rządzący uzyskiwali legitymację do skutecznego oddziaływania na rządzonych poprzez aparat państwa. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na tezę Profesora Seidlera, że najbardziej efektywnym i ekonomicznym instrumentem sterowania społeczeństwem było prawo, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego artykułu.

W ramach drugiej grupy koncepcji dotyczących problemu akceptacji władzy Profesor Seidler wskazywał na teorie, które odnosiły się do podstaw jej legitymizacji. W moim przekonaniu ta część rozważań autora w dużym stopniu zachowała swą aktualność, a większość tez związanych z ideą akceptacji może być twórczo interpretowana w kontekście teorii prawnej legitymizacji władzy. Na wstępie warto nadmienić, że ów termin pochodzi od łacińskiego słowa *lex* (prawo) lub *legitimus* (tj. zgodny z prawem), zaś w doktrynie – nie do końca słusznie – używa się często zamiennie takich pojęć, jak: legitymacja, prawowitość czy prawomocność²⁰. Prawowitość porządku władzy ściśle łączyła się – jak dowodził Seidler – z usprawiedliwieniem roszczenia do jej sprawowania²¹. Usprawiedliwienie działań władczych można było generalnie sprowadzić – zdaniem autora – do następujących sześciu wariantów (celów uzasadniających rządzenie)²²: umożliwienie ekonomicznego i kulturalnego rozwoju wszystkich człon-

¹⁷ *Ibidem*, s. 85.

¹⁸ *Ibidem*, s. 84–85.

¹⁹ *Idem*, *O istocie i akceptacji...*, s. 15.

²⁰ Na temat sporów terminologicznych w przedmiocie rozumienia pojęć w relacji: legitymacja – legitymizacja władzy por. J. Kostrubiec, *W kręgu problematyki prawnej legitymizacji władzy*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2003, t. 1, s. 98–101.

²¹ G.L. Seidler, *Akceptacja władzy...*, s. 87.

²² *Ibidem*, s. 87–88. G.L. Seidler szczegółowo zajmował się tą problematyką w pracy pt. *Two Essays in Political Theory*. Por. *Idem*, *Justification of the power of the state*, [w:] *Two Essays in Political Theory*, Pittsburgh 1979, s. 1.

ków społeczeństwa; zagwarantowanie praworządności jako istotnego warunku istnienia państwa; harmonizowanie różnych celów i tendencji, które powstają w społeczeństwie; zapewnienie warunków egzystencji i porządku społecznego; określenie ram polityczno-prawnych dla swobodnej ekonomicznej konkurencji lub gospodarki planowej; realizacja danej ideologii jako warunku integracji społeczeństwa w państwie. Profesor Seidler miał świadomość faktu, że wskazane cele nie stanowiły pełnego katalogu zadań, którymi posługują się rządzący, aby wykazać prawowitość danego porządku władzy. Zamierzeniem autora było podkreślenie faktu, że problem legitymizacji władzy był nie tyle związany z treścią jej celów, lecz przede wszystkim z formą akceptacji tych zadań przez rządzących.

Uznanie w koncepcji władzy Seidlera mogło stanowić proces „wolny” lub opierać się na „przymusie”²³. Z jednej strony legitymizacja władzy mogła nastąpić za pomocą szerzenia pewnych poglądów, co skutkowało pozyskaniem zwolenników nowego porządku, z drugiej strony natomiast mogło polegać na wymuszeniu jej akceptacji przy użyciu siły. Podczas gdy pierwszy rodzaj uznania nie budzi większych wątpliwości, to akceptacja wymuszona może wywoływać zastrzeżenia natury semantycznej. W moim przekonaniu „akceptacja” oznacza dobrowolność i świadomość. Dlatego wydaje się, że w tym przypadku bardziej mamy do czynienia z podporządkowaniem się władzy niż z jej uznaniem. Podzielałam pogląd L. Dubela, że „Społeczeństwo w swej większości bardziej podporządkowuje się określonej władzy, niż ją akceptuje w sensie przyjmowania oficjalnej aksjologii politycznej”²⁴. Profesor Seidler bronił swojej teoretycznej konstrukcji, wskazując, że wewnętrzne stanowisko jednostki wobec władzy nie ma istotnego znaczenia. Przymus fizyczny, który działa „od zewnątrz” w sposób bezpośredni lub pośredni – niezależnie od zastrzeżeń terminologicznych – wywołuje uznanie (akceptację). Seidler obrazował to za pomocą następującego schematu: 1) przejaw woli, 2) siła fizyczna, która zmusza do akceptacji, 3) akt uznania²⁵. Najbardziej pożądaną formę legitymizacji władzy tworzy akceptacja swobodna, głównie ze względu na skuteczność działań władczych.

W konsekwencji w teorii Seidlera istniały dwie drogi, które prowadziły do objęcia władzy: „siła fizyczna” lub „siła moralna”. Powyższe rozróżnienie stanowiło dla autora – jak sam podkreślał – „uzasadnienie prawowitości władzy”²⁶. Jeżeli rząd był rezultatem siły fizycznej, wówczas uznanie opierało się na przymusie. Znamieniem „siły fizycznej” w procesie kształtowania stosunku władzy była – jak pisał Seidler – konieczność uznania tylko tego kierunku, który był reprezentowany przez nosiciela *imperium* oraz niedopuszczalność sądów kry-

²³ *Idem*, *Akceptacja władzy...*, s. 86.

²⁴ L. Dubel, A. Korybski, Z. Markwart, *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Kraków 2002, s. 49.

²⁵ Por. G.L. Seidler, *O istocie i akceptacji...*, s. 63.

²⁶ *Idem*, *Akceptacja władzy...*, s. 88.

tycznych²⁷. W takim przypadku mogła mieć miejsce sytuacja, w której rządzeni poprzez korzystanie z urządzeń użyteczności publicznej, takich jak kolej, poczta lub środki płatnicze, w sposób mechaniczny czy nieświadomy „bezrefleksyjnie akceptują władzę”²⁸. Jednak samo uznawanie „reguł użytecznościowych” – jak je nazywał Seidler – nie stanowiło władzy *de iure*. Miało natomiast z reguły charakter „akceptacji pozornej”, która wyłączała prawowity charakter rządów, będąc w istocie jedynie władzą *de facto*²⁹.

W przypadku, gdy rząd opierał się na sile moralnej, którą należało wiązać m.in. z wolnością wypowiedzi czy demokratycznymi wyborami, istotę władzy tworzyła „siła płynąca ze swobodnie kształtującej się opinii społecznej”³⁰. Musiały być przy tym spełnione określone warunki: jednostka uznawała dane poglądy w sposób dobrowolny, w wyniku rozumowej analizy lub przeżyć o charakterze emocjonalnym; jednostka miała pełną swobodę w uznawaniu poglądów przeciwnych; jednostka miała możliwość reformowania swoich przekonań i mogła w każdym czasie zmienić wyznawaną pierwotnie ideologię³¹.

Odnosząc powyższe rozważania do zagadnienia prawowitości władzy, Profesor Seidler stwierdzał, że podmiot rządzący posiadał legitymację do sprawowania rządów tylko w przypadku, gdy proces legitymizacji władzy opierał się na „sile moralnej”. O prawowitości władzy stanowiła więc dobrowolna, niczym nieskrępowana akceptacja porządku władzy. „Swobodne uznanie władzy kwalifikuje ją jako prawowitą”³² – konstatował Seidler.

Trzecia grupa poglądów, o których pisał autor, dotyczyła relacji pomiędzy akceptacją a skutecznością władzy. Profesor Seidler zasadniczo sprowadzał je do czterech punktów, które miały uzasadnić tezę, że skuteczność władzy jest wprost zależna od jej akceptacji.

Po pierwsze, należało przyjąć, że jedno z podstawowych zadań władzy, jakim było kierowanie społeczeństwem, dokonywało się przede wszystkim za pomocą reguł prawnych, które cechowała najwyższa skuteczność i ekonomiczność spośród różnych instrumentów zarządzania zasobami ludzkimi. Autor zwracał jednak uwagę, że podmiot rządzący, narzucając normy prawne, których dyspozycje były niezgodne ze światopoglądem rządzonych, osłabiał skuteczność swoich działań władczych. Jedynie dojrzała decyzja polityczna, która wyrażała się w normie prawnej, była w stanie zapewnić regularność i przewidywalność porządku wła-

²⁷ *Ibidem*, s. 89.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Jak pisał Seidler, Polacy, którzy mieszkali w Generalnym Gubernatorstwie, korzystali z takich urządzeń, jak środki płatnicze, komunikacja, czy też z reguł użytecznościowych, przy czym zdecydowanie negatywnie odnosili się do władzy okupanta. Por. *ibidem*, s. 90.

³⁰ *Ibidem*, s. 89.

³¹ *Ibidem*, s. 91.

³² *Ibidem*.

dzy. W konsekwencji skuteczność prawa decydowała – zdaniem autora – o efektywności działań władzy państwowej³³.

Po drugie, reguły prawne stanowiły zasadniczą formę artykułowania decyzji politycznych podmiotu rządzącego, zaś uznanie władzy tworzyło zdaniem Seidlera zasadę prawną, która była gwarancją obowiązywania w danym państwie norm prawnych³⁴. Akceptacja władzy była więc dla autora także źródłem ważności systemu prawnego: „Dzięki uznaniu władzy stworzona zostaje zasada prawna, która staje się ogólną normą sankcjonującą cały porządek prawny”³⁵. Powyższe stwierdzenie stało się przedmiotem krytyki prof. C. Berezowskiego, który zarzucał Seidlerowi odwołanie się do normy podstawowej H. Kelsena: „Czy stwierdzenie to nie przypomina wywodu zmierzającego u Kelsena do wynalezienia normy (zasady!) podstawowej państwowego porządku prawnego?”³⁶. Dostrzegał to sam autor, który jednak broniąc swojej teorii, stwierdzał, że w jego koncepcji „zasada prawna ściśle wiąże się z władzą, będącą wykładnikiem siły”³⁷. Podkreślał przy tym, że skoro w wyniku akceptacji władzy obowiązywał system prawny, to normy niezgodne z określonym kierunkiem władzy musiały być derogowane z porządku prawnego. Ponadto autor stwierdzał, że zasada prawna, będąc syntezą władzy, stawała się nie tylko podstawą obowiązywania prawa, lecz także była wytyczną dla interpretacji przepisów prawnych³⁸.

Po trzecie, Profesor Seidler konstatawał: „Akceptacja jest ograniczeniem własnej woli, wobec tego, akceptując cudzą wolę, stosuję wobec siebie dobrowolny przymus”³⁹. Uznanie, będąc legitymacją do wykonywania władzy, stanowiło dobrowolne ograniczenie autonomii jednostki, co gwarantowało rządzącym skuteczne kierowanie społeczeństwem. Wypowiedzi rządzących za pomocą reguł prawnych stanowiły wiążące polecenia o charakterze wyłącznym, które wyrażały wolę władzy państwowej. Mogły być wyrażane w formie: nakazów określonego postępowania; zezwoleń akceptujących pewne zachowania; przeniesienia władzy na określone podmioty, które w ten sposób były uprawnione do wydawania wiążących decyzji⁴⁰. Innym narzędziem kierowania rządzonymi – jak dowodził Seidler – były wypowiedzi władzy w formie apeli, które stanowiły rodzaj prośby zawierającej informacje o postępowaniu słusznym moralnie, czy korzystnym dla narodu⁴¹. W dyferencjacji pomiędzy regułą prawną i apelem Profesor Seidler dostrzegał wy-

³³ *Ibidem*, s. 92–93.

³⁴ *Ibidem*, s. 71.

³⁵ *Ibidem*, s. 72.

³⁶ *Idem*, *O istocie i akceptacji...*, s. 14.

³⁷ *Ibidem*, s. 72.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Idem*, *Akceptacja władzy...*, s. 94.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 97–98.

⁴¹ *Ibidem*, s. 95.

rażną egzemplifikację znaczenia akceptacji dla skuteczności działań władzy. Generalnie stwierdzał, że stopień realizacji norm prawnych przez społeczeństwo bezpośrednio decydował o skuteczności rządzenia. Wiązało się to z akceptacją, która stanowiła świadome ograniczenie własnej autonomii na rzecz porządku władzy⁴².

Po czwarte, autor analizowanej koncepcji dostrzegał fakt, że brak podporządkowania się zarządzeniom władzy w formie reguł prawnych nie musiał być związany z nieuznawaniem danej grupy rządzącej i dążeniem do jej obalenia⁴³. Podjął jednak rozważania odnośnie do sytuacji łamania prawa, kiedy naruszający regułę prawną stał na stanowisku, że nie popełnił czynu zasługującego na dezaprobatę, a w jego przypadku była to forma protestu wobec politycznego *status quo* i wyraz odmowy akceptacji. Sposób uzewnętrznienia odmowy takiego uznania mógł mieć różną formę, co miało bezpośredni wpływ – jak dowodził autor – na skuteczność wykonywania władzy. Protest (odmowa akceptacji) mógł być wyrażony w trzech podstawowych formach⁴⁴: a) rewolucyjne wystąpienie, w którym następuje odrzucenie całego porządku prawnego i bezpośrednia odmowa akceptacji dla ustroju i władzy, b) społeczny protest, w którym następowało przeciwstawienie się konkretnym instytucjom prawnym, dążąc do ich zmiany lub polityki w tym zakresie, przy zachowaniu aktualnego porządku polityczno-prawnego, c) indywidualne odrzucenie danej reguły prawnej, które było następstwem konfliktu między dyspozycjami określonymi w przepisach prawnych a wyznawanym światopoglądem, jak np. uchylanie się od służby wojskowej. W pierwszych dwóch przypadkach odmowa akceptacji była determinowana względami politycznymi (obalenie ustroju bądź jego korekta). Trzecia sytuacja miała charakter moralny⁴⁵.

Podsumowując tę część rozważań, profesor Seidler podkreślał, że dokonując analizy problemu władzy państwowej, zarówno z punktu widzenia warunków, które są niezbędne do jej objęcia, jak i rozważając ją w aspekcie prawowitości oraz skuteczności, można stwierdzić, że w każdym przypadku jej istotę stanowiła idea akceptacji.

W szerszym ujęciu koncepcję władzy państwowej Profesora Seidlera tworzyły następujące tezy, które zostały wyartykułowane przez samego autora: 1) władza jest podstawą każdego ustroju państwa, 2) głównym elementem władzy jest uznanie, które wyraża się w relacji rządzący – rządzeni, 3) akceptacja powoduje przekształcenie siły w prawo, stanowi przejście od realnego do prawnego ujęcia państwa, 4) rodzaje akceptacji stanowią podstawę do klasyfikacji form ustrojowych, 5) w perspektywie historycznej zmieniają się typy akceptacji, wskazując linię rozwoju ustrojów państwowych⁴⁶.

⁴² *Ibidem*, s. 101.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 102–103.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 103.

⁴⁶ *Idem, O istocie i akceptacji...*, s. 95.

Odnosząc rozważania autora do współczesnych modeli legitymizacyjnych, co było jednym z celów niniejszego opracowania, należy stwierdzić, że teza o uznaniu za prawowitą władzę opartą na „sile moralnej” w dużej mierze odpowiada współczesnemu modelowi legitymizacji społeczno-ideowej⁴⁷. Akceptacja wyrażana w formie współczesnych procedur demokracji nadaje bowiem legitymizacji władzy walor materialny. Co więcej, idea akceptacji w koncepcji Seidlera pozwala na przyjęcie kolejnej konstatacji. Jeżeli dobrowolne i świadome uznanie porządku władzy powoduje przekształcenie siły w prawo, tworząc pomost, który stanowi o przejściu od realnego ujmowania państwa do ujęcia prawnego, to należy przyjąć, że teoria akceptacji spełnia także warunki legitymizacji normatywnej oraz prowadzi do stanu praworządności formalnej w państwie. Wydaje się więc, że Profesor Seidler łącząc legitymizację władzy państwowej z jej akceptacją przez rządzonych z jednoczesnym wykorzystaniem instrumentów współczesnej demokracji (warunki władzy opartej na „sile moralnej”), dążył do stworzenia modelu, który byłby swoistą syntezą dwóch kategorii legitymizacji władzy państwowej: normatywnej i społeczno-ideowej.

SUMMARY

The main thesis put forward by the author of the present article is that in his analysis of the issue of the State authority, Professor Seidler indicated that, irrespective of various possible approaches, in each case its essence was the idea of acceptance. Moreover, the author arrives at the conclusion that Professor Seidler, combining the legitimisation of the State authority with its acceptance by the governed while at the same time applying the tools of contemporary democracy, attempted to develop a model that would constitute a kind of synthesis of two categories of the legitimisation of the State authority – the normative and the social and ideological ones.

⁴⁷ Por. J. Kostrubiec, *W kręgu problematyki...*, s. 100–101.